

MITRUȚ BURGHINĂ¹, ROMÂNIA

Cuvinte-cheie: port popular Mehedinți, cămașă femeiască, catrință (vâlnicul).

Costumul popular femeiesc din Mehedinți

Rezumat

Costumul tradițional al fiecărei națiuni este precum un document între ale cărui coperti este încifrat mesajul sutelor de generații, despre întreaga existență a etniei care l-a creat. În ceea ce privește cultura tradițională, codurile nonverbale de comunicare au un rol foarte important, datorită lor fiind posibilă descifrarea modului în care individul a perceput realitatea înconjurătoare. Când vorbim despre cultura materială, facem referire la totalitatea metodelor de producție a bunurilor materiale și a celorlalte valori rezultate în urma activității creative umane, în decursul fiecărei etape de dezvoltare a societății.

¹ Absolvent al Facultății Studii Culturale Etnologie din cadrul Universității Tehnice Cluj Napoca, Centrul Universitar Nord din Baia Mare; Constanța.

Keywords: Mehedinți folk costume, women's shirt, traditional Romanian apron.

The Traditional Women's Folk Costume from Mehedinți

Summary

The traditional costume of each nation serves as a document that encapsulates the messages of countless generations regarding the existence of the ethnic group that created it. In traditional culture, nonverbal communication codes play a crucial role in understanding how individuals perceive their surroundings. When we discuss material culture, we refer to the totality of production methods for material goods and other values resulting from human creative activity at each stage of societal development.

Costumul popular femeiesc din Mehedinți

Prin creațiile artistice realizate timp de secole, marea majoritate a locuitorilor satelor mehedințene au reușit să-și afirme statutul lor de moșneni, aceasta fiind cea mai la îndemână modalitate de a sublinia caracterul și personalitatea unor oameni care și-au dorit și au luptat pentru a fi liberi, calea de a-și manifesta dorința de a se diferenția, de a fi altfel, prin construirea de biserici și case care să aibă un cu totul alt specific, să se diferențieze prin îmbrăcăminte, prin tot ceea ce înseamnă manifestări culturale etc.

„Arta populară mehedințeană, realizată cu atâta măiestrie de mâinile dibace ale oamenilor de la sate, este caracterizată de o discreție și un pitoresc inegalabile, mesagera unei expresii artistice proprii, purtând cu sine un orizont folcloric ale cărui rădăcini sunt adânc înfipite în vremuri de demult, dar din care răzbat pe alocuri și ecouri ale unor legături întemeiate cu lumea orășenilor și a meșteșugarilor”.²

Plaiul Cloșani, leagănul culturii tradiționale mehedințene, locul unde de multe ori ai senzația că timpul a obosit să mai alerge, este o enclavă etnografică, așa cum puține mai există pe teritoriul întregii țări, situată în regiunea Oltenia Nordică, în Podișul Mehedinți. Intrată în conștiința poporului român la început de secol XIX, atunci când Tudor Vladimirescu, conducător al Revoluției de la 1821, era vătaf de plai al acestui ținut și se bucura de o mare admirație printre moșnenii satelor Plaiului.

Acest ținut are în componența sa 21 de localități, cele mai importante dintre acestea, din punct de vedere al culturii tradiționale fiind considerate localitățile Isverna și Ponoarele, locuri în care obiceiurile și tradițiile ce însoțesc momentele tari ale vieții continuă „să ardă” cu aceeași flacără precum odinioară, sate în care mâinile dibace ale unor femei iscusite, caută încă neobosite să ofere lumii întregi rodul imaginației lor, transpusă pe bucățile de pânză transformate în costume populare, adevărate opere de artă, sate vechi, cu tradiție, de unde s-au ridicat nume mari ale folclorului românesc (Domnica Trop – Tezaur Uman Viu, Angelica Stoican, Petrică Mățu Stoian etc.), sate unde în fiecare an sunt găzduite o serie de evenimente culturale tradiționale și festivaluri prestigioase de folclor.

Una dintre personalitățile marcante ale culturii mehedințene o reprezintă Profesorul și politicianul, Membru al Academiei Române, Theodor Costescu, cel care a construit Palatul Culturii din Drobeta Turnu Severin, între 1912 și 1928. Pentru finanțarea lucrărilor la acest edificiu, monument istoric, simbol al culturii mehedințene, Theodor Costescu și-a vândut întreaga avere, ajungând să locuiască în incinta teatrului ca mai apoi, să fie umilit și marginalizat de contemporanii săi, sfârșind, în 1939, într-un sanatoriu din București.

Constantin Rădulescu-Motru (1868-1957), filosof, pedagog, dramaturg, director de teatru, academician și Președinte al Academiei Române, este o altă personalitate marcantă a culturii mehedințene.

Alice Voinescu (1885-1961), scriitoare, eseistă, critic de teatru, prima româncă ce a

² Al. Tzigaro - Samurcaș Memorii (1910-1918), Editura Grai și suflet, Cultura Națională, București, 1999, vol. II, p. 3.

Cămașă din Mehedinți;
foto: Colecția Mitruț BURGHINĂ

obținut un doctorat în filosofie, la Sorbona, Paris.

Foarte mulți factori, în decursul timpului, cum ar fi conexiunile avute cu lumea occidentală și balcanică, legăturile avute cu păturile boierești și intelectuale, au făcut ca viziunea artistică a creatorilor populari din această zonă să atingă note de un mare rafinament, țărănimea mehedințeană creând o artă capabilă să-și poarte peste veacuri propriile pagini de istorie, având conștiința vie a propriilor tradiții.

Portul popular este emblema națională a fiecărui popor, un document al unei îndelungi existențe dusă peste veacuri pe același teritoriu, care înglobează experiența de viață a mii de generații.³ Gestul de a purta costumul popular, este plin de semnificații, oferind răspunsuri referitoare la apartenența de grup a purtătorului, la vârsta și starea civilă a acestuia, informații referitoare la starea sa socială, dar și economică precum și detalii în ceea ce privește momentele speciale, de sărbătoare, de ceremonial, atunci când este purtat.

Portul popular este rezultatul unor cunoștințe sedimentate în vatra satului mehedințean în decursul câtorva veacuri, rezultatul credințelor unei întregi comunități, transpuse pe bucăți de pânză de niște mâini iscusite. Dintotdeauna portul popular, veșmintele, indiferent căror vremuri au aparținut, au avut locul lor special în viața de zi cu zi a țaranului român, mehedințean, tot ceea ce au relevat săpăturile arheologice, acuarelele pictorilor români ori străini sau nenumăratele documente ale timpurilor respective, au venit să întărească această convingere conform căreia costumul popular a fost permanent în centrul preocupărilor comunităților sătești, fiind rezultatul unor acumulări istorice de

³

Georgeta Stoica, Georgiana Onoiu, *op. cit.*, p.18.

experiențe dobândite în urma practicării unor meșteșuguri și ca urmare a procesului de cristalizare a unor concepții estetice locale.

În timp ce tehnicile de lucru erau aceleași, practicate de întreaga națiune rurală română, și indiferent de tipul materialelor pe care țărănul român le-a folosit, experiența a fost factorul hotărâtor care a condus la materializarea unor creații populare cu grade diferite de variabilitate, corespunzând marii diversități de zone etnografice românești. Dacă ne referim la portul popular, din punct de vedere al funcțiilor acestuia, și îl privim ca pe un element utilitar, atunci trebuie să precizăm că portul este într-o strânsă legătură și deplină armonie cu condițiile geografico-climatice, cu ocupațiile și meșteșugurile țărănului român, înglobând în unitatea, și totodată diversitatea sa, experiența milenară a poporului român.

Portul tradițional, indiferent cărei zone etnografice îi aparține, a trebuit să se supună normelor sociale ale perioadelor respective, norme unanim acceptate și care au fost preluate, pe rând, de către fiecare generație. Atunci când facem referire la aceste norme sociale, trebuie precizat faptul că regulile, modul de îmbrăcare, de purtare al fiecărei piese componente a portului popular, a fost reglementat prin acele legi nescrise ale tradiției milenare, și care țineau cont de vârsta și starea civilă a purtătorului, de statutul său social și economic, de momentul ales pentru ca acele piese să fie purtate ș.a.

Când facem referire la arta populară românească, cu certitudine putem afirma că portul popular reprezintă unul dintre cele mai frumoase, speciale și complexe domenii, dacă luăm în calcul toate acele semnificații și mijloace de expresie care au înmagazinată capacitatea de a releva o mare diversitate de aspecte ale vieții sociale, ale relațiilor interumane, ale acestuia cu mediul înconjurător. Tot ceea ce reprezintă portul popular este rezultatul acțiunii timpului în colaborare cu vasta experiență acumulată în decursul timpului de națiunea română, este o creație a întregii comunități și nu a unui singur individ, este o creație care întotdeauna va face cinste și va reprezenta în modul cel mai frumos cu putință arta populară românească, incluzând-o aici, la loc de cinste, și pe cea mehedinteană.

Indiferent de zona etnografică la care am face referire, îmbrăcămintea capului în portul tradițional femeiesc reprezintă unul dintre cele mai însemnate elemente constitutive ale costumului popular. Învelirea capului, având la bază vechi cutume care impuneau femeii măritate un anume comportament vestimentar, nu era considerată, în primul rând, un act de înfrumusețare, ci mai degrabă marca trecerea unui prag, a unei trepte ontice, femeia trecând din starea de fată la cea de nevestă, semnalizând schimbarea unei stări civile, având de fapt un rol de simbol social.

La fel ca și în alte zone ale țării, și în Mehedinți, îmbrăcarea capului se face cu aceeași piesă de bază, denumită *ștergar* de cap, păstrat în această zonă în forma sa nealterată, acele așa-zise diferențe care sunt semnalate între zona de nord, muntoasă, și cea de câmpie, țin într-o mai mare măsură de modul de fixare a părului și nu de structura ștergarului. Îmbrăcarea capului cu ștergarul, care în această parte de țară poartă denumiri diferite – „peșchir”, „cârp”, „cârpă de borangic” sau „proboană”, se face în funcție de vârstă, de eveniment ori de anotimpul când are loc îmbrăcarea capului, având foarte multe similitudini în cele două zone ale Mehedințiului.

Ștergarul este denumit în general „cârpă”, la nivelul întregului județ, însă în partea de nord i se mai spune și „proboad”, în timp ce în părțile vestice și sudice se numește „peșchir”, acesta fiind un ștergar de cap purtat de către bătrânele satului chiar și în timpul lucrului, făcând parte din ținuta de lucru a țărăncii mehedințene, acest tip de ștergar nefiind unul foarte prețios.

Dacă la început cârpa (sau proboda) ale cărei dimensiuni sunt foarte mari (3 m lungime și lățimea de 0,60 m) și peșchirul mai puțin valoros (2,50 m lungime și lățimea de 0,45 m) au fost țesute din cânepă apoi din in, mai târziu, odată cu apariția bumbacului în gospodăria țăranului, cârpa s-a țesut din această fibră, fapt ce a generat o evoluție și în ceea ce privește câmpul ornamental al cârpei. De îndată ce borangicul a pătruns și în satul mehedințean, în special în partea sudică, cârpa de borangic a înlocuit-o pe cea din bumbac, aceasta fiind purtată în special la ținuta de sărbătoare a costumului popular femeiesc.

„Legătoarea” (tulpanul) sau „cornura” ori „colț”, așa cum este denumit în partea sudică a județului, este un alt element folosit în îmbrăcămintea capului la femei, denumit astfel datorită formei sale triunghiulare. Realizat dintr-o bucată de pânză albă, în formă de triunghi, cu dantelă și mărgelile înșirate pe margini, „colțul” este considerat ca fiind portul modest de muncă, purtat cel mai adesea de către femeile în vârstă.

Dacă purtarea peșchirului avea de obicei rosturi practice, prin îmbrobodirea capului cu cârpa, cu cea de borangic în mod special, femeia urmărea crearea unei imagini estetice

Costum popular din Mehedinți;
foto: Colecția Mitruț BURGHINĂ

deosebite.

În această zonă a țării, unde cultura cânepii reprezenta una dintre cele mai importante îndeletniciri ale femeii chiar și după începutul secolului al XX-lea, *cămașa*, cea mai importantă piesă componentă a costumului popular, era confecționată din pânza de cânepă, țesută în războiul orizontal, specific în această parte a Europei, întotdeauna pânza fiind țesută în două ite. Doar cămășile de sărbătoare erau realizate dintr-o pânză la țeserea căreia se foloseau și firele de in, însă doar ca băteală în urzeala de cânepă. După ce bumbacul a ajuns și în satele mehedințene, atât firul de cânepă cât și cel de in au început a fi înlocuite cu firul de bumbac prelucrat industrial.

În zona de nord a județului Mehedinți, acolo unde clima este mai rece, consistența pânzei folosită la confecționarea cămășii femeiești era mai pronunțată, datorită atât utilizării unui fir mai gros de bumbac cât și folosirii unui sistem de țesătură specific zonei, acest tip de pânză fiind năvădită în patru ite iar țeserea fiind făcută în două ite, generând astfel o pânză mai consistentă, mai „adunată”.

Îndreptându-ne spre Câmpia Dunării, vom întâlni în acest areal geografic o pânză mai subțire, „pânză învărgată”, caracterizată de prezența unor dungi, de aceeași culoare albă, rezultate uneori din băteală, alteori din urzeală, prin integrarea din loc în loc a unor fire mai groase, generând la final ornamentul vărgat al pânzei. Odată ce creșterea viermilor de mătase a luat o amploare deosebită, în zona de sud a județului au fost folosite în țeserea pânzei și firele de borangic, fapt ce conferea pânzei mai multă prețiozitate și dădeau vârgilor o nuanță galbenă.

Respectând cu strictețe vechile cutume și dând dovadă de o grijă deosebită în ceea ce privește economia materialului folosit, croiala cămășii se făcea în foi drepte de pânză, cu dimensiunea de aproximativ 45 cm lățime, țărâna creatoare folosind chiar și cea mai mică bucată de pânză, evitând astfel orice fel de risipă.

Femeia acestor ținuturi a îmbrăcat două tipuri principale de cămașă, atât cămașa încrețită în jurul gâtului cât și celălalt tip, cămașa dreaptă, care se încadrează în tipologia celor mai vechi forme ale portului popular românesc.

Numită în părțile locului „cămașă creată după gât”, iar uneori „ciupag cu mâneca de sus”, „*cămașa încrețită*” reprezintă tipul carpatic de cămașă, cel mai vechi, a cărei reprezentare o întâlnim în imaginile de pe monumentul istoric Trophaeum Traiani, unde femeile dacilor poartă acest tip de cămașă. Croiala acestei cămăși este de o mare simplitate și se rezumă la încrețirea în jurul gâtului a foilor drepte din față, numite și „stanul din față”, cu foile din spate („stanul din spate”) și cu foile celor două mâneci, crețurile fiind susținute cu ajutorul unei simple bucăți de ață, cu timpul fiind fixate într-un guleraș de mici dimensiuni, ce poartă denumirea de „bentiță”.

„Cămașa de-a întregul”, denumită alteori și „cămașă cu totul”, reprezintă tipul arhaic de cămașă, aceasta fiind lungă până la glezne, croită dintr-o singură foaie de pânză ce pornește de la umeri și până jos. În partea de sus a cămășii, vorbim despre „ciupag” (cămașa propriu-zisă, care se continuă în partea de jos cu „poalele”, de care este prins printr-o cusătură, cele două piese de port fiind croite și confecționate în mod separat.

Chiar dacă la o examinare simplă se creează senzația unei uniformități în ceea ce privește croiala ciupagului încrețit la gât, acesta diferă totuși în funcție de anumite sisteme de lărgire care se aplică la subrațul cămășii, „broasca” sau „pava” (un pătrat de mici dimensiuni intercalate la subraț), fiind elementul de lărgire cel mai des folosit în croiala cămășilor. Tot cu scopul de a lărgi cămașa și pentru a facilita mișcarea, oferind și un mai mare confort la purtarea ei, cămășii i se mai aplică și niște „clini”, o bucată mică de pânză aplicată între foile din față.

Mâneca cămășii poate avea o croială largă în partea de jos, se poate termina într-un volan, ce poartă numele de „roțiță” sau „pâlnie”, sau mai poate fi încrețită pe un fel de bentiță care în această zonă se numește „pum”. De cele mai multe ori, „gura cămășii” la cămășile din Mehedinți se deschide în față, pe mijlocul pieptului, una dintre caracteristicile acestor cămăși reprezentând-o gura despicată adânc, chiar până la talie.

Poalele de obicei sunt alcătuite din patru foi întregi de pânză, drepte, de aproximativ 0,80 m lungime, care se prind, încrețite fiind la șolduri, de cămașa propriu-zisă, care în Mehedinți se numește ciupag. În unele sate, la costumul de sărbătoare purtat de către femeile mai înstărite, se purtau poale mult mai largi, pentru realizarea cărora se foloseau șase foi de pânză, acesta fiind un semn distinctiv, care venea să marcheze apartenența purtătoarei la un anumit statut social superior.

Dacă inițial toate foile de pânză ce intrau în alcătuirea cămășii erau unite printr-o simplă cusătură pe muchea marginilor, al cărui rol era unul eminamente utilitar, mai târziu această cusătură s-a transformat în „cheiță”, dobândind o deosebită valoare estetică și purtând diverse denumiri în această parte de țară, precum: „puricel”, „gura păpușii”, „furnica”, „furculița” etc. Tot la fel s-a întâmplat și în cazul crețurilor cu care cămașa se adună în jurul gâtului, iar mâneca se adună la bentiță, evoluând de la funcția inițială, pur practică, la una artistică de mare efect, crețuri care se numesc fie „pomezar”, fie „brățarie” ori „curpenea”.

Cel de-al doilea tip principal de cămașă din portul românesc, este reprezentat de „cămașa dreaptă”, care are de asemenea o croială extrem de simplă, realizată din foi simple, foaia din față este trecută peste umăr în partea din spate, se răscoiește în jurul gâtului iar în final se despică gura cămășii. Mânecile sunt prinse de la umăr, fiind largi în partea inferioară, pe părțile laterale fiind introduși câte doi clini, și tot pentru lărgire la subraț este introdusă „broasca”, în timp ce gulerul de mici dimensiuni este legat cu o „cheptoare” prevăzută cu un ciucure la capăt. Tipul acesta de cămașă dreaptă, în Mehedinți poartă denumirea de „cămașă copilărească”, fiind considerată mai modestă, și era purtată în mod special de către bătrâne, făcând parte totodată și din ținuta de muncă, întâlnită fiind mai frecvent în zona de câmpie.

Chiar dacă nu face parte din cămășile originare ale costumului nostru tradițional, „cămașa cu platcă” a intrat în portul țărăncii române de la început de secol XX și continuă să fie purtată și azi. Este alcătuită din „platcă”- un dreptunghi de pânză plasat în zona umerilor și răscoit rotund în jurul gâtului. De platcă sunt prinse foile de pânză din față și cele din spate, încrețite, tot aici, de platcă, la umăr sunt prinse și mânecile, fie încrețite, fie

Costum popular din Mehedinți;
foto: Colecția Mitruț BURGHINĂ

drepte, ca în partea de jos, unde se termină cu o manșetă.

Acest tip de cămașă era confecționată de cele mai multe ori dintr-o pânză învărgată în culori, „cămașă învărgată”, vânat sau cafeniu fiind culorile cele mai întâlnite.

Dintre cele două tipuri principale de cămașă din portul popular femeiesc, în costumația județului Mehedinți, cămașa încrețită în jurul gâtului are o frecvență mult mai mare în comparație cu cămașa dreaptă, aceasta din urmă fiind purtată în special de bătrâne, găsind-o și în ținuta de muncă, în timp ce cămașa încrețită a fost purtată de toate vârstele în satele de pe întreg ținutul Mehedințiului.

În timp ce structura a rămas neschimbată, cămașa încrețită a cunoscut variații de-a lungul timpului în sistemul de ornamentare, în funcție de vârsta femeii, de tipul costumului – de sărbătoare sau purtare zilnică, de condițiile locale care impuneau utilizarea unui anumit tip de materii prime, de tehnica de lucru și bineînțeles de perioada istorică, momentul purtării acestei cămăși.

În acest teritoriu, cuprins între Dunăre și Carpați, dintr-o mare diversitate, din punct de vedere al aspectului, tipul de cămașă din zona centrală a județului Mehedinți, ce se întinde între zona sudică reprezentată de colinele Livezilor și ale Poroinei, și până în zona de nord, la Șișești, Izvorul Bârzii, Căzănești și Ilovăț, reprezintă acea cămașă etalon, autentică, reprezentativă pentru acest județ, acea cămașă cu valoare de document.

Caracteristică pentru această cămașă este croiala foarte largă, folosindu-se câte două foi pentru fiecare stan și pentru fiecare mânecă, folosirea preponderent a pânzei netede, lipsite de vârgi, cu mâneca croită larg în partea de jos și cu gura cămășii despicate foarte mult, chiar până în talie. Demn de remarcat este atenția care se acordă multitudinii de mici detalii – cheița, crețurile, tivurile - impresionante ca realizare artistică (nu doar funcțională). Toate acestea, „cheițele” care au rolul de unire a foilor, „brățărilor” de sub guler, și toate celelalte mici detalii, sunt calități de originalitate care vin să confere o și mai mare doză de autenticitate cămășii mehedințene.

Cămașa mehedințeană, din punct de vedere al ornamentației, se încadrează în sistemul decorativ constituit din „altiță”, „încreț” și „râurile” dispuse pe mânecă, sistem marcat de numeroase particularități care vizează: altița (care este croită separat de obicei ca mai apoi să fie intercalată în corpul cămășii) constituită dintr-un număr variabil de rânduri strâns alăturate; încrețul realizat într-o tehnică specifică, cusut fie cu cânepă ori cu borangic; mâneca cu numeroase „râuri sabiate” dispuse în „blană”. În față, pe piept este dispusă „blana” lată, lipsită de alte rânduri, în timp ce spatele este decorat cu un număr de 2-4 rânduri de „pui rupți” (izolați). Ornamentația specifică, în strânsă dependență și de tehnica folosită, este de tipul „nășăpit” cu o multitudine de motive mărunte dispuse în mod repetat, fără a acoperi în întregime fondul alb al pânzei. Cusătura se realizează cu fir de lână, cu arniciul colorat în vișiniu, negru, vânăt, „nucăriu” (cafeniu) și „modur” (arnici care este vopsit în liliachiu), și nu în cele din urmă cusătura se realizează și cu fir de borangic.

În nordul județului, cămașa femeiască este caracterizată de sobrietate, conferită de ornamentul dispus în linii largi și simple, de cele mai multe ori altița fiind eliminată, iar „blana” dispusă pe mânecă de la umăr și până jos. Ca o caracteristică a acestei zone, este practicarea tehnicii alesului în război, prin care sunt realizate superbe cămăși alese în cocleți, fiind specifice acestei zone de munte.

Coborând de la munte în Câmpia Dunării, alături de *cămașa încrețită*, specifică zonei centrale, sunt întâlnite numeroase particularități care vin să consfințească diversitatea din acest areal dunărean. Prezența „pânzei cu margini” este unul dintre elementele care fac diferența între cămășile purtate la munte și cele de la câmpie, un alt element distinctiv fiind altița realizată în puncte de cusătură extrem de delicate și care de multe ori apare singură pe mânecă, în lipsa încrețului, eliminat ca fiind inutil, și a „râurilor”, lăsând mâneca albă. Amplasarea altiței foarte sus, chiar pe umăr, câmpul ornamental începând chiar de la guler, este încă una dintre particularitățile acestei zone. Toate aceste particularități, în structura cărora există elemente originare, ne confirmă funcția practică a altiței și rolul ei inițial de lărgire în structura cămășii și abia apoi altița a devenit și element de decor.

Vâlnicul

Vâlnicului, considerat ca fiind piesa caracteristică portului popular femeiesc din zona Olteniei, în Mehedinți i se mai spune și „zăvelcă”, „opreg creț” sau „catrință”. Vâlnicul se

îmbracă de la talie în jos și are o înfățișare asemănătoare cu a unei fuste încrețite, care vine să-i confere siluetei o linie evazată. Țesătura din care este realizat are o formă dreptunghiulară, cu o lungime de cca 0,75 m și lărgimea de cca 3,50 m, și este purtată despicată, având capetele suprapuse în partea laterală.

Dacă la început, vâlnicul a fost țesut (de mână) folosind lâna atât ca băteală cât și ca urzeală, odată cu pătrunderea bumbacului în lumea satului, s-a ajuns ca vâlnicul să fie țesut integral din bumbac. Lâna a rămas însă materialul principal utilizat la confecționarea vâlnicului, firul de lâna de calitate I fiind întrebuințat la urzeală, iar cel de calitate a- II-a („știm”) utilizat la băteală. Știmul, cunoscut și sub denumirea de „cicic”, este considerat a fi firul de lâna tors cel mai adecvat bătelei, lâna toarsă foarte subțire fiind specific pentru zona de sud și mult mai gros pentru zona muntoasă. Confecționarea integrală din bumbac a vâlnicelor a generat apariția unui element de îmbrăcăminte mult mai ușoară decât în cazul celui realizat din lâna, și care poate fi purtat pe timpul verii.

Pentru realizarea ornamentației s-a folosit lâna de calitate a III-a, cunoscută sub denumirea de „cănuri”, care era toarsă și vopsită în gospodărie cu ajutorul fie al coloranților de origine vegetală, fie cu produse industriale. Materialul cel mai prețuit, dar și cel mai des folosit în ornamentarea vâlnicelor, a fost însă „lânuța” industrială, cea care a adus cu sine și noul tip de ornamentație florală, care nu avea nicio legătură cu modul de ornamentare străvechi.

Țesătura vâlnicelor se realiza cel mai adesea în două ițe, apărând sub două formule:

- o țesătură cu textură deasă care are firele de urzeală acoperite, astfel că la suprafață apare doar stratul alcătuit din firele dese de băteală, și care în partea de nord a județului se numește „vâlnic”, și „călcată” sau „bătută” în zona de câmpie;

- o țesătură care lasă la vedere în proporții egale firele de urzeală, dar și pe cele de băteală, într-un mod similar țesăturii de pânză, și căreia în zona de munte i se spune „pânziului”, iar în cea de sud „pânzește”.

Tot un sistem de țesătură de veche tradiție, a vâlnicului de Mehedinți, este neveditura în patru ițe, care în partea de nord se numește „dimiului” iar în zona de câmpie „dimiește”, cu referire la modul de țesere a dimiei.

Țesătura în cinci ițe, tot de veche tradiție, este specifică vâlnicelor din partea nordică a județului, cu motive ieșite în relief și care poartă denumiri sugestive de „mură” ori „pituțe”. Ultimul dintre sistemele de țesut ale vâlnicelor din această zonă este „în cocleți” (un număr mare de ițe care se adaugă celor două ițe principale), cu care se pot realiza diverse motive de alesătură care sunt dispuse uniform peste suprafața țesăturii, obținându-se astfel prin țesătura de fond, simultan și câmpul ornamental al vâlnicului.

Sunt de remarcat numeroase particularități locale desprinse din marea varietate în unitate pe care vâlnicul o are pe întreg teritoriul mehedințean, existența unor denumiri diferite date unor forme identice vin să sugereze concepții și moduri diferite de interpretare, de gândire și înțelegere, corespunzătoare zonei de munte sau de câmpie.

În nordul județului, în Isverna sau Cireșu, vâlnicul mai este denumit și „opreg creț”, iar dacă mergem în Câmpia Dunării, la Gruia sau Pristol ne vom întâlni cu o „catrință

călcătă”, iar la Oprișor, Cujmir și Salcia vom auzi vorbindu-se despre „zăvelcă aleasă”. În zona de munte, mai conservatoare, s-au păstrat unele elemente arhaice, un vâlnic căruia i se spune „opregul creț în tangală”, caracterizat de o ornamentare extrem de simplă, constituită din vârgi simple, în culori potolite, acesta fiind de fapt „opregul creț” autohton al Mehedințiului, lipsit de alte intervenții, păstrat de-a lungul timpului în forma lui autentică, fără niciun fel de alterări.

Coborând din zona de munte spre centrul județului, vom fi întâmpinați de o mare diversitate și bogăție a decorului ce conferă vâlnicului o frumusețe aparte. Aici, în această zonă care reprezintă leagănul portului autentic mehedințean, nu lipsește „opregul-vâlnic” caracterizat de impresionantele „rânduri alese” în motive geometrice dispuse pe câmpul de culoare roșie, învârgat al opregului. Tot aici se întâlnește și „opregul creț mărunț”, țesut pânzește.

Datorită contactului cu zona Doljului, și implicit cu numeroasele elemente aparținând culturii balcanice care s-au suprapus peste cele autohtone, în Câmpia Dunării, vâlnicul apare într-o mare varietate de forme, suferind modificări aproape de la o comună la alta. Există două mari categorii ale vâlnicului care se poartă în această zonă:

- „catrința sau zăvelca aleasă;”
- „opregul”.

„Catrința” sau „zăvelca aleasă” din această parte a județului este similară cu „opregul-vâlnic” din părțile centrală și de nord, ale cărui caracteristici sunt sistemul de țesătură „bătută” și ornamentul de „rânduri alese”. În zona de câmpie, tipul acesta de vâlnic este parte componentă a portului popular femeiesc de sărbătoare, și este de nelipsit din vestimentația de ceremonie a miresei, dar și a nașei.

Câmpul „catrinței alese” este totdeauna colorat în roșu „cicic”, decorat cu o multitudine de vârgi de dimensiuni diferite, colorate în diverse culori – verde, albastru, galben etc..

Spre deosebire de „catrința aleasă” care prezintă o puternică unitate în întreaga câmpie dunăreană, „opregul” prezintă o extrem de mare varietate atât în ceea ce privește ornamentația cât și tehnica de executare a acestuia.

Una dintre cele mai importante caracteristici ale opregului o reprezintă culoarea de fond, care, spre deosebire de catrință, niciodată nu este roșie, nuanțele de vișiniu, negru ori cafeniu fiind cel mai des întâlnite.

Cel mai simplu dintre opregele din această zonă are o țesătură simplă, decorul fiind unul linear. „Opregul cu rând la poale”, care mai este denumit și „cu împrejuroi”, este un opreg mai complicat ce presupune prezența unei borduri de alesături pe porțiunea de jos, tot așa, o formă mai evoluată de opreg fiind și „opregul în ițe”, al cărui ornament, ce constă în motive geometrice alese în cocleți, este dispus pe întreaga suprafață.

Opregul îngust, fâstâcul, prestelca (zuvelca)

Toate acestea sunt piese de port, având o formă dreptunghiulară, purtându-se în sens perpendicular, una în partea din față iar cealaltă în spate, prinse în talie cu un brâu, poalele fiind vizibile pe părțile laterale, și aparțin tipologiei costumului popular cu două catrințe, care are o arie mare de răspândire în Transilvania, dar întâlnit destul de frecvent și în zona Olteniei.

Dacă ne raportăm la județul Mehedinți, acest tip de costum este semnalat în mod special în zona de nord, considerat ca fiind unul de tradiție veche în comparație cu portul popular cu vâlnic, de dată mai recentă și cu proveniență din zona de câmpie. Este considerat ca fiind mai puțin prețios decât cel cu vâlnic, și este purtat de către femeile mai bătrâne la muncă, de cele cu o condiție socială mai precară, în timp ce vara este purtat de către toate femeile.

Aceste piese de port popular sunt țesute din lână, în aceeași tehnică folosită și în cazul vâlnicului, adică țesătura în două ițe, cu urzeala ascunsă, foarte rar țesătura fiind realizată și în 4 ițe. Ornamentația se face în aceiași parametri ca în cazul vâlnicului.

„Opregul îngust”, specific zonei de nord, dar și centrale a Mehedințiului, se poartă în partea din spate și este mai lat (cca 50 x 80 cm) în comparație cu „fâstâcul” (40 x 80 cm) care se poartă în față. Ambele țesături sunt ornamentate linear, în cazul opregului sensul dispunerii este orizontal, numite și „rânduri culcat” sau „rânduri de-a doua”, iar în cazul fâstâcului dispunerea ornamentelor se face în sens vertical, „rânduri în picioare” sau „rânduri drepte”. La fel ca și în cazul vâlnicului din partea de nord, coloritul opregului și al fâstâcului este unul mai sobru iar ornamentația este mai discretă, dată fiind și suprafața lor destul de redusă, motivele dispuse în rânduri verticale sau orizontale sunt mărunte, aceleași repetându-se la cele două piese.

„Prestelca”, numită în trecut „zuvelcă”, în Câmpia Dunării se poartă pereche, ambele piese fiind ornamentate în mod egal în sens vertical, cea din spate având o lățime de cca. 50 cm și decorată cu trei rânduri alese, în timp ce prestelca din față este mai îngustă, cca. 40 cm, și ornamentată cu doar două rânduri alese. În timp, datorită numeroaselor influențe și transformări, prestelca din față a devenit mai prețioasă, fiind țesută cu un alt gen de ornamente, „boboci săriți”, dispuși omogen pe întreaga suprafață a prestelcii.

După 1950, atât în zona de câmpie cât și în cea de nord, a început să se poarte tot mai des prestelcile pereche, al căror ornament este dispus orizontal, cu un chenar mult mai bogat în partea de jos.

Brâul și betelele

Cu brâul este încinsă cămașa, ca mai apoi peste brâu să se încingă betele, care în Mehedinți se numesc „brăcir”. Brâul este o fâșie de țesătură, cu o lungime variabilă, ajungând chiar la 3 m, cu o lățime care variază și ea între 0,20-0,30 m, și care are o funcție

pur utilitară. Confectionat din „părul” de lână, acel fir rezistent, țesut în patru ițe, brâul este folosit pentru a strânge cămașa în zona de mijloc, având totodată și un rol în păstrarea sănătății. Dacă la început brâul a fost alb, mai târziu femeia a ales culoarea roșie ca fiind cea mai potrivită.

În comparație cu brâul, brăcira este mai îngustă, cca. 5 cm, și se poate încinge ori peste brâu, ori direct peste opreg. Este mai lungă decât brâul, peste 3 m, ceea ce-i permite să cuprindă mijlocul chiar și de 3-4 ori. Brăcira, care este țesută cu o urzeală năvădită în mod special, are un colorit policrom și o ornamentație alcătuită dintr-o mare diversitate de motive mărunte – „pui”, „șerpi”, „ochiuri” etc. Din punct de vedere ornamental și al cromaticii, brăcira din Mehedinți este foarte bine reprezentată, având un bogat repertoriu.

Brâul și betelele; piese de port din dimie și blană, comune costumului femeiesc și celui bărbătesc

În anotimpurile mai răcoroase și la drum, costumul popular din județul Mehedinți este completat cu haine groase, confectionate din dimie, cele mai cunoscute dintre acestea fiind: „*haina albă*” și „*iepingeaua*”.

Dintre toate piesele ce compun costumul popular al țaranului român, „*haina albă*” este poate cea mai elegantă, culoarea albă, liniile suple ale croielii, ornamentația discretă și de un mare rafinament artistic, liniile care vin să scoată în evidență silueta, precum și lungimea neobișnuită pentru hainele ce alcătuiesc costumul popular românesc, toate aceste caracteristici conferindu-i o deosebită eleganță și somptuozitate, fiind purtată cu precădere în zilele de sărbătoare, atât de bărbați, dar în aceeași măsură și de femei.

În perioada de început, haina în integralitatea sa a fost rezultatul activității din gospodărie ca mai târziu confectionarea ei să cadă în sarcina atelierelor meșterilor specializați în croiala acestor piese, de altfel și foarte dificil de ornamentat cu bârnașe, găetane, dar și cu șuită de proveniență industrială, rămânând astfel în sarcina gospodinelor din sate doar procesul de confectionare a dimiei, precum și al găetanelor și bârnașelor.

Materialul din care se confectiona „*haina albă*”, era dimia, țesută din lâna de cea mai bună calitate, adică „părul”, care era tors în fir foarte subțire și răsucit, folosit ca și urzeală, și din „știmul”, reprezentând băteala, o lână de consistență moale „toarsă deslâna”. Referitor la consistența dimiei, aceasta era foarte groasă în zona de munte și mai subțire la câmpie, unde de obicei numai băteala era din lână iar urzeala era din bumbac.

Dacă la început, croiala acestui tip de haină se făcea în foi drepte, lipsind clinii, la modelele mai noi nu se întâmplă. Croiala hainei urmărește mai întâi de toate funcționalitatea sa, urmărește lărgirea porțiunilor sale astfel încât să fie cât mai practică, corpul să se poată mișca în voie. Clinii din zona șoldurilor, din zona mâinilor și pava de la subraț reprezintă cele mai importante elemente care vin să definească structura hainei.

În ceea ce privește ornamentația hainei, aceasta este constituită prin aplicarea de „bârnașe” și „găetane”, dar și a „șuitei” în special în zonele de unire a foilor de dimie, apoi

se mai aplică la tivurile hainei, vizând gulerul, poala, fețele și manșetele, și la „pozunare”. Însă, ornamentul cel mai important este plasat central, pe „fețele din piept”, unde sunt înșirate motive precum „spicul grâului”, „colțurei”, „șerpi” etc., care se termină în partea de jos cu o „floare înnodată”, aceasta nefiind altceva decât motivul de împletitură al bârnașului.

„*Haina albă*” s-a bucurat de prețuirea tuturor, indiferent că ne referim la bărbații sau femeile satului românesc, conferindu-i-se rolul onorant de vestimentație de ceremonial, această piesă fiind nelipsită din ținuta pe care atât mirele cât și mireasa o îmbrăcau în ziua nunții, tot așa cum exista și obiceiul ca oamenii, atunci când părăseau această lume, să fie îmbrăcați cu această haină.

„*Iepângeaua*”, care mai era denumită și „manta voinicească”, este un element de îmbrăcăminte practică, din structura portului popular mehedințean, menit să ocrotească omul atunci când acesta se așterne la drum, fiind de mare folos păstorilor și cu deosebire atunci când vremea este rece. „Este scutul vieții omului” spunea un bătrân în vârstă de 82 de ani din satul Pătulele.

De obicei, se îmbracă peste alte haine groase, cojocul de pildă, astfel justificându-și dimensiunile foarte mari, funcția ei fiind una eminamente practică, confirmată și de croială, dar și de toate elementele care intră în alcătuirea ei.

În acest areal geografic întâlnim atât iepângeaua cu mânecă, dar și o alta care are forma unei pelerine, pe care localnicii o numesc și „*iepângea oarbă*”, ambele fiind de utilitate practică sunt croite după un tipar larg, prevăzute cu mulți clini, un guler pătrat de dimensiuni mari, care la nevoie se poate folosi ca glugă.

„*Iepângeaua*” este confecționată din aceeași „stofă a țaranului”, adică din dimie, care de această dată este de culoare neagră sau brună, culori obținute în urma vopsirii cu zemuri din plante, în gospodăria țaranului. Este foarte săracă în decor, iar puținul pe care îl are este dispus pe gulerul mare, „*chepeneagul*”, constând în șireturi colorate și unele aplicații realizate din postav colorat.

Chiar dacă în trecut „*iepângeaua*” a existat și în zona subcarpatică, marea arie de răspândire a acesteia a fost totuși Câmpia Dunării, explicabil de altfel în condițiile în care originea acestei piese este una de stepă, ea fiind asimilată în cultura noastră tradițională în urma contactului cu populația de origine slavă.

Cojocul sau *pieptarul* este un alt element al portului popular mehedințean, care la fel ca și hainele confecționate din dimie, s-a purtat în anotimpurile mai reci. Indiferent de forma în care s-a prezentat, fie ca pieptar înfundat (încheiat pe umeri), fie sub forma pieptarului despicaț în față sau ca un cojoc lung, acestea sunt confecționate din blană de ovine, și din punct de vedere al decorului artistic nu prezintă un prea mare interes, primând funcția lor practică.

Opinca, la fel ca pe întreg teritoriul românesc, și în județul Mehedinți reprezintă încălțăminte tradițională a țaranului. Era confecționată din piele, fie de vită, fie de porc, uneori argăsită, alteori nu, opinca se încrețea în părțile laterale și se unea la vârf unde se termina cu un „cioc”, de care cei tineri prindeau un ciucure roșu.

Femeile purtau „călțuni”, realizați din dimie, care nu aveau labă și care înveleau pulpele până deasupra genunchilor. Marginea de sus, care se răsfrângea, era uneori ornamentată cu găetane, iar de la pulpă în jos, peste călțuni se puneă obiala realizată din dimie albă, „bătută” cu lână de culoare roșie, și care înfășura piciorul în linie diagonală. În partea de nord, la munte, pe timp de iarnă, călțunii aveau talpă, luând forma de cizmă, servind astfel ca o foarte bună încălțăminte.

Bărbații își înveleau picioarele în obiele, care erau confecționate din dimie de culoare albă sau „pestriță”, în timpul iernii învelirea obielei se făcea peste cioarec.

Opincile se legau de picior cu ajutorul „nojițelor”, curele confecționate din piele de vită, care se înfășurau de trei ori în jurul gleznei și care se prindeau cu o copcie metalică, denumită „goangă”.

Bibliografie

Stoica, Georgeta, Onoiu, Georgiana, *Portul popular din Mehedinți și Dolj*, Editura Istros, București, 2017.

Suiogan, Delia, *Note de curs – Estetica folclorului*, Baia Mare, 2020.

Șofranksy, Zina, Șofranksy, Valentin, *Cromatică tradițională românească*, Editura Etnologică, București, 2012.

Tănase, Alexandru, *Cultură și civilizație*, Editura Politică, București, 1977.

Todorov, Tzvetan., *Cucerirea Americii. Problema Celuilalt*, Traducere de Magda Jean Renaud, Institutul European Iași, 1994.

Tomida, Ecaterina, D., *Cusăturile și broderiile costumului popular din România*, Editura Tehnică, 1970.

Tzigara-Samurcaș, Alexandru, *Memorii* vol. I, Editura Grai și Suflet – Cultură Națională, București, 1991.

Ursache, Petre, *Etnoestetica*, București, Editura Eikon, 2014.

Zub, Alexandru, *Identitate/alteritate: despre experiența românească a străinului*, Editura Univ. A. I. Cuza, Iași, 1996.